49Ր՝ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2410 Կ. ՊՈԼԻՍ — ՇԱԲԱԹ 25 8 ՄԱՅԻՍ 1909 — 25 ՆԻՍԱՆ 1325—18 ՐԷՊԻ ԻԼ ԱԼԸՐ 1327

مجموعهٔ افکار رمنجه یوی غزه‌سی

صاحب امتیازی : (اوهانس فرید)

ادره‌خانه‌سی : باب عالی جاده‌سی

Մանզումէի Էֆքեար

ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԱՆԿԱԽ ՕՐԿԱՆ

Journal Arménien

MANZOUMÉ-I-EFKIAR

Grande Rue de la Sublime Porte

CONSTANTINOPLE

ՏԷՐ ՕՐ. ՏՆՕՐԷՆ

ՀՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՍՊԷՐԵԱՆ

ԶՐՈՒՑ ԿՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ ԱՄԷՆ ԳՇԱԿԻՐԻՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍԿԱՆԱՆ, Ն.ԼԻՒ, ՀԱՍՏԱՏՈՒՐ, ԹԻՒ 1556

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՂՂՈՒՄԱՅ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԵՒ ՉԵՆ ՏԻՐՈՒԻՐ

ԳՆԱՅԻՆ ԳԻՆԸ

	ՏԱՐԵԱՆ.	ՎԵՑԱՄՍ.
Գլխաւոր Ճամար	80 գրշ.	50 գրշ.
Դաւառական Ճամար	100 »	60 »
Արտասահման »	25 ֆր.	14 ֆր.

ՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐ

Մէկ անգամի Ճամար տողը 5 գրուշ. Մէկ անգամէ աւելի ծանուցմանց Ճամար մասնաւոր պայմաններ։

10 ՓԱՐԱ — ԳԱՂԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ "ՄԱՆԶՈՒՄԷ„ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՕՐ ԱՐՁԱԼՈՍԻՆ — 10 ՓԱՐԱ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԱՂԷՏԸ ԸՍՏ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆԻՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՈՐ ԿԸ ՍՈՍԿԱՅ ՀԱՅՈՑ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

ԱՂԷՏԻՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ

ՏՊԱՒՈՐԻՉ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայկական զժբաղդ սարեգրութիւնը ազատութեան հռչակումէն ետք ալ արիւնռազ եւ խանձով Աստանայի եւ չրջակայքին ղարդը, Թալանը եւ հրկիզումը ցարդ ներկայացուցին անհատական կամ կէսապաշտօնական հսարուազ հեռագիրներով ու թղթակցութիւններով։ Կառավարութիւնը թէեւ սկիզբներէն փորձեց իրազութիւնը ծածկել, ըստ իր բարի սովորութեան, սակայն, եռաքը խոսովանեցաւ ծանրութիւնը։ (որովհետեւ, ազատութեան քանակին հրամատարն իսկ յայտարարեց թէ Գալոյ բեռաքսիներ չարժման մէկ հեռեւանքն էր այդ) այնպէս որ Երեսփ. ժողովին ասաջարկած 20,000 ռուբլի նպասաը 30,000ի բարձրացաւ, քանի որ հեռագեակ հասած նոր հեռագիրներ ազէաը կը նկարագրէին իր բոլոր ծանրակշիռ հեռեւանքներովը։

Այս պաշտօնական հեռագիրները ցարդ հրատարակուած չեն, եւ պատմութիւնը լուսաբանելու համար 1909ի հայկական նոր կոտորածին տխուր էջին վրայ, խիստ չահեկան եւ կարեւոր են այդ վաւերաթուղթերն Հայերէն հրատարակութիւնն ալ։ Այսօր, կը կատարենք թարգմանութիւնը այս հեռագիրներուն, քաղելով պաշտօնական աղբիւրէն, ուր մեր ընթերցողները պիտի տեսնեն թէ կառավարութիւնը նախ ի՞նչպէս անկարեւոր համարեր է —կամ գիտաւոր այնպէս ձեւացուցեր է— դեպքը եւ եռաքը՝ երբ Հայերը ինքնապաշտպանութեան դիմեր են, ի՞նչպէս իրար ետ անցեր՝ գտնուելով թէ Իսլամ ժողովուրդը վառնդի մէջ է։ Այս հեռագիրներուն բոլոր քաղածները բնական է իրր վաւերական եւ սայդ չենք կրնար ընդունիլ, քանի որ նոյնիսկ Կիլիկիոյ կառավարական պաշտօնականներուն միաքերը իսլամած ու չիսթած են անարիւռ դեպքին առեւ, այլ զանոնք կը հրատարակենք իրր պաշտօնական եւ լաւ պատկերը Կիլիկեան վերջին բարբարոսութեանց։ Այս հեռագիրները կը հրատարակենք իրենց թուականին կարգովը՝ դեպքերը աւելի լաւ դատուելու համար Հայ ընթերցողին աչքին։

* *

Աստանայի կուսակալը Մարտ 31 թուով ասային հեռագիրը ուղղած է Գալիս, որուն մէջ կ'ըսէ թէ չիսթութիւն մը ծագելու վրայ է, ասիկանութիւնը անբաւական է եւ 28 ասիկանի յանելուն կը խնդրէր...։ Ահա թէ ո՞ւրեղց կ'սկսի թերցումը։

Ահա միւս հեռագիրները.—

ԱՏԱՆԱ, 1 Ապրիլ

(Առաջին հեռագիր)

Երեկ գիշերուընէ ի վեր ասիկաններ եւ նիզամիէ զորքեր չարունակաբար կը չրջին քաղաքին զանազան կողմերը եւ ասկայն չիսթութիւնը դեռ չէ դադրած։ Աստուն իրենց խանութները բացով Հայերը, եկեղեցիէն եկած լուրին վրայ դացեցին։ Իսլամները այս տեսնելով իրենք ալ սկսան գցել խանութներն։ Իսլամ եւ եւրուպացիներէն ամենք կանչեցին եւ յորդորեցին։ Հիմա պիտի կանչենք նաեւ քրիստոնայ եւրուպացիները, պիտի յորդորենք եւ ըսենք թէ իրենց ապահովութեան համար աշխատելու վրայ ենք։

(Երկրորդ հեռագիր)

Մոգած խռովութիւնը մարելու անկարող են հոս գտնուող Նիզամիէ 400 զինուորները եւ ժանտարմաներն ու ասիկաններն։ Հետեւաբար, անմիջապէս դրուեցան Մերսին, Տարսոն, Քարթհալ եւ Սիս, որպէս զի պարտատ գտնուող բերդերը զինելով Աստանա փութացնեն։ Աստուծնէ ի վեր չարունակուող խռովութեան սիրոյն տեղի ունեցած անձի կորուստները եւ աւարատութեան արդիւնքը ճշդել կարելի չէ այժմ։

(Երրորդ հեռագիր)

Այսօր առաւօտնէ մինչեւ իրիկուն տեւող խռովութիւնը, իրիկուն ըլլալուն, համեմատաբար քիչ մը հանդարտեցաւ։ Ամենայն դէպս, ամէն մէկ գործադրեցաւ։ Շրջականերու անգործութիւնը պահպանելու համար ալ կարելի եղածին չափ զինքի տակ կ'առնուին բերդերը։ Այժմ Տարսոնէն եւ Սիսէն սպասուող 150 բերդերը երբ գան, պահակախումբերը պիտի ուժգնանին։

(Չորրորդ հեռագիր)

Լուր եկաւ թէ Համիտիէ գաւառակին մէջ ալ չիսթութիւն ծագելով ջարդ ու թալան սկսեր է։ Հրամայեցինք որ Տարսոնէն բերդի զրկուի հոն եւ իւլեմաներն ու երեւելիները ժողովուրդը հանդարտցնելու յորդոր կարդան։ Հոս, Աստանայի մէջ, զէնքի ձայները եւ խուճապը կը շարունակուին։

Աստանայի կուսակալ ՁԷՎԱՏ

+

ԱՏԱՆԱ, 2 Ապրիլ

(Առաջին հեռագիր)

Նահանդին մէջ չիսթութիւնը կ'ընդարձակուի, որով զորքերը իրենց տեղերը պէտք է մնան։ Արդի պատրաստը կարգադրութիւնը պահպանելու անբաւական ըլլալով Սէլէֆքէի բերդիը կը խնդրեմ որ անմիջապէս հոս զրկուի Մերսինի համրով։

(Երկրորդ հեռագիր)

Սիսի եւ Համիտիէ մէջ ալ խռովութիւն ծագած է։ Գրուեցաւ որ հոս զրկուելու համար հաւաքուող զորքերը հոն մնան։ Այս առաւ քաղաքիս մէջ դարձեալ խուճապը եւ յարձակումը սկսաւ։ Որովհետեւ բերդիները հաւաքել եւ զրկել դիւրին չէ, հետեւաբար կը խնդրուի որ Գէյրութէն փութով երկու վաշտ զրկուի թէ՛ հոս եւ թէ օտարներու ու հիւպատոսներու բնակավայրը եղող Մերսին։

(Երրորդ հեռագիր)

Երեկ իրիկուն կատարուելով Աստանայի մէջ ապրող Մարոնիներու եւ յայտնեց թէ քաղաքին մէջ պիտի չրջապատի։ Թէեւ իրեն ըսինք թէ ասանկ խռովայոյզ ժամանակի մը այդ բանը վատ դաւար է, սակայն ան պնդեց. իրեն ասինք սահիկան մը եւ 10 զորք եւ անոնց հետ ուղած տեղերը դնաց։ Այս առաւ դարձեալ եկաւ եւ նոյնչափ զորք առնելով, ժանտարմայի հրամատարին հետ դարձեալ սկսաւ քաղաքը պտտիլ։ Հիւպատոսը երբ հասաւ կոյսերանին մօտակայ Հայոց նոր Թաղը ուր զինուոր տպանուած էր, ասոնցմէն մէջէն Հայերը սկսան ասասիկ կրակ բնել։ Հիւպատոսը ձեռքը բարձրացնելով թէեւ ուզեց նշան տալ, սակայն մէկ չբրին եւ շարունակերին կրակը եւ հիւպատոսը թեւէն վիրաւորուցաւ։ Քաղաքին մէջ քանի մը տեղեր հրդեհ ալ ծագած է եւ առ այժմ հրշիջման միջոցները անբաւական են։

Աստանայի կուսակալ ՁԷՎԱՏ

×

ՁԷՅԹԷՆ, 3 Ապրիլ

(Առաջին հեռագիր)

Գաղչէի մէջ դեպքը սասկացած է եւ ժողովուրդը սի՛ւ դողի մէջ է։ Գայմակամը փութով զորք ուղեր էր, բայց հոսէնէ զրկել կարելի չըլլալով, եթէ կարելի է, պէտք է մա մը զորք զրկել Ըսլահիէէն եւ Օսմանիէէն։ Հոն Իսլամ ժողովուրդը ամփոփ ըլլալով, գայմակամին հրանդ ասինք որ աշխատի միայն անձերնին պաշտպանելու։ Սակայն, ինչպէս յայտնի է, ժողովուրդը այս պարտականութիւնը չի կրնար կատարել եւ, Աստուած հեռա՛ն դնէ, ամէն տեսակ դէշութեանց առիթ պիտի տրուի։ հետեւաբար պէտք է զինուոր փութացուի։

(Երկրորդ հեռագիր)

Հիմա, դէշ կերպով կը լսուին զէնքի ձայները։ Այս քաղաքը պահպանելու կարող ժողովուրդն ու զորքը հոգիս 200 հոգի կրնայ ըլլալու Նոյնիսկ (ՁԷՅԹԷՆԷՆ Գէրէքէքի կառավարչին է ըսուր) եթէ յարձակումը սկսի, ընտանիքս եւ ժողովուրդը առնելով Օսմանիէ պիտի ապատանին։ Գաւառը կրակի մէջ է։ Երեք չորս վաշտ զորք զրկեցէք անդատաւ։

(Երրորդ հեռագիր)

Այսօր Տէօրթ-Եոլի չրջակայ Հայերէն 400 հոգի չափ մարդիկով զինուած անձեր եկան միացան Տէօրթ-Եոլի հայերուն եւ սկսան ամրցներ չինել գիւղին չուրջը եւ ծանր կարել այրելով կ'ամրցնեն իրենց «Թաղաւորը։ Շրջակայ իսլամ գիւղերուն ալ սահմաններուն վրայ հաւաքուելը լուր առնուեցաւ։ Որպէս զի մինչեւ զինուորներուն դալը երբ կատարելուն ասաջը առնուի, սասիկաններ եւ երեւելիներ զրկեցինք երկու կողմը յորդորելու համար։ Տեսնենք արդիւնքը ի՞նչ դիտի ըլլայ

(Չորրորդ հեռագիր)

Զէնքի ձայները դեռ կը շարունակին սասկալի կերպով։ Գիտի որ Իսկենտերունէն զինուոր ալ ինքնաշարժով Գաղչէ դացին։ Գաւառը ամբոխ մը կայ։ Ամենայն հեռագրերը կ'ուզեն թէ Գաղչէի եւ Մարաշէն շատ մը Հայեր սպառնացած են Գաղչէ գաւառակը այրելու Կը խնդրենք որ Հալեպի կառավարութեան հրամայեք որ ասոնց առաջքը առնէ։

(Ութերորդ հեռագիր)

Տէօրթ-Եոլի քրիստոնեաները 4000էն աւելի են։ Զանոնք յորդորելու համար զրկած մարդիկս հոս եկան ասոնց տեսակցելու։ Հայերը սկսած են սասիկ կրակ սեղացնել հաւաքուած ժողովուրդին վրայ։ Իսլամները գրեթէ միայն հոս փայտերով զինուած են, մինչ միւսները պատուականապէս զինուած են։ Գաւառաս ժողովուրդը՝ Հայերուն կէսէն ալ պակաս է։ Եթէ այս գիշեր Հայերը այդ շրջանն ալ բռնով կեդրոն դան, հոս մարդ չի մնար։ Անմիջապէս զորք զրկելու հրաման տուէ՛ք։ Վայրկեանները սակաւ թանկագին կը դառնան եւ խուճապն ալ լաւը մինչեւ երկինք կը բարձրանայ։

ՁԷՅԹԷՆԷՆ Գէրէքէքի կառավարիչ ԱՍԱՏ

×

ԱՏԱՆԱ, 3 Ապրիլ

Այսօր ալ չարունակուեցաւ չիսթութիւնը՝ թէ՛ Աստանայի եւ թէ նահանդին զանազան մասերուն մէջ։ Գաւառաս զորքերը պէտք կը շրջին քաղաքին մէջ եւ յարձակողներուն դէմ զենք կը դործածուի։ Օտար շէնքերն ու հասատաս թիւնները կարելիութեան սահմանին մէջ, պահպանութեան տակ առնուած են։ Զինուորը անբաւական է։ Աստանայի չիսթութեանց մէջ այս դիշեր թէեւ սահման մը մեղմացաւ կը տեսնուի, սակայն հրդեհը տակաւին կերպով կը շարունակէ քաղաքին զանազան մասերուն մէջ։ Գաւառները՝ բացի Իլէլ գաւառէն, խռովութեան մէջ կը մրցին եւ ամէն կողմէ տնանգնա զորք կը պասն։ Նահանգին ժանտարմաներուն վիճակը անբացատրելի է։ Տեղ մը ուրիշ տեղ հաս մը զորք զրկել կարելի չէ։ Զարս գիշեր է որ քսանաս փաշային հետ զինուորական պաշտօնատուն ենք եւ զրաղմունք ատատութենէն ո՛չ թէ չենք կրնար քնանալ, այլ ժամանակ իսկ չենք ունենար ուտելու գժուարաւ ձեռք բերուած չոր հացը։ Կացութիւնը եւ դիրքը չատ վատնդաւոր է։ Կորդոպանութիւնը ամրապնդելու համար զենքի տակ առնուած էին Քարթհալեան եւ Տարսոնի Ռէֆիֆի վաշտերը, սակայն ասոնք ալ, իրենց զենքերը առնելով ցրուեցան, ըսելով թէ իրենց գիւղերուն ալ վրայ յարձակում պիտի ըլլայ։ Տարսոնի զորքերը բանի կատարուած նսան եւ մեկնեցան։ Իսկենտերունի ռէֆիֆի վաշտը 60 հոգիէ աւելի չի կրնար կոր դրկել Ճէյհանը Գէրէքէքի, որովհետեւ հոն ալ խուճապը եւ վախը սկսած են։ Մեր ձեռքը գտնուած 300 նիզամիէ զորքը ալ թէ իրր պտակ այլ իրր պահապան զանազան կողմերու յատկացուցած ենք։ Լոյս օրէ ի վեր։ Ասանք քանի օր է կ'սպասեն հոս հոն եւ եթէ վազը ուժգնաթափ ինան, այն ատեն բնաւ ուժ չպիտի մնայ մեր ձեռքը։ Մերսինի վիճակն ալ մահադնութիւն կը պատճառէ։ Երեք օր է որ ժողովուրդը խումբ խումբ կառավարութեան վրայ յարձակելով զենք կը պահանջէ բանաբար։ Ստասացուած երկու վաշտ նիզամիէներուն Իսկենտերունէն առաքումը հայրենիքին համար մեծագոյն կարեւոր եւ սիրելի պատեհութիւն է։

Աստանայի կուսակալ ՁԷՎԱՏ

Գոլաշ (Սիս), 3 Ապրիլ.

Աստանայի եւ Համիտիէի մէջ Հայոց եւ Իսլամներուն միջեւ տեղի ունեցած դէպքը երբ լսեցին Գարս գաւառակին իսլամ ժողովուրդը եւ չրջակայքի Զեյքքեղ, Զեյէն եւ այլ թափառական աշիրեթները, յուզուեցան եւ ուզեցին յարձակիլ Գարս բնակող Հայոց վրայ։ Այս որ լսեցին, քրիստոնեաները զինուած եւ հաւաքաբար՝ դիրք բռներին Հայոց թաղին եւ եկեղեցիներուն մէջ։ Իսլամներն ալ ասոր վրայ ա՛լ աւելի յուզուելով՝ երեկ հաւաքուեցան Սիսի չրջակայքը։ Կարելի եղածին չափ փութով, կրօնաւորները եւ ծերերը յորդորեր կարդացին, որպէս զորք ասիեան մը մեղմացաւ։ Հասեղի բէսիֆ զորքերը անմիջապէս հաւաքուեցան 25 հոգի, որոնց դեր-հազարապետ Էմին էֆ.ի հրամատարութեամբ երեկ գիշեր Գարս զրկուեցան։ Սակայն Գարսի մէջ քրիստոնեաները իրենց դիրքերն ելած չըլլալով, եւ քաղաքին շուրջ հաւաքուած բազմաթիւ ժողովուրդն ալ խրատ մտիկ չընելու վիճակի մը հասած ըլլալով, եւ միւս կողմէ զինուորներն ալ անկարող ըլլալով երկու կողմը արդիլելու, այժմ սկսած են զենք պարզել։ Երկու կողմէն վիրաւորներ կան եւ սեղ սեղ ալ հրդեհ ծագած է, ինչպէս կը տեսնուի հոնկէ։ Սարը վրայ մը ձեռքը գտնուած զինուորական ուժն ալ հիմա դարձեալ զրկեցին։ Միայն թէ, դրոյց կայ թէ, այս պատճառաւ, Սիսէն քանի մը ժամ հեռու գտնուող կարդ մը ազարակ-գիւղերը կոխուած, հրդեհուած եւ կենդանիներն ու իրեղէնները յափշտակուած ու թալանուած են։ Այս լուրը հոն բերելն կարծիքին վրայ դէշ ազդեցուն պէտք չէ մոռնալ որ, այսպէսի իսլամներուն եւ քրիստոնեաներուն միջեւ ցաւալի դէպք մը կրնայ պատահիլ։ Թէեւ ամէն ջանք ի՛ըլլայ որպէս զի զորքը ամէն կողմ չընարձակուի, սակայն սարբարձակ արդիլումը ամէն պարագայի մէջ ուժէն կախում ունի, մինչ մեր ձեռքը քանի մը ժամաարտ միայն կայ, եւ այս պահուս բէսիֆները հաւաքելու համար ժամանակ մը կրնայ։ Դեպքին ծագման վարիկանէն մեր ուղած զինուորներն Նիզամիէի չորս վաշտ հասան։ Անկեց 850 հոգիէ բաղկացած երեք վաշտը հոս վար գրուելով՝ 490 հոգինոց մէկ վաշտն ալ Իսկենտերունի ճամբով զրկուեցաւ Տէօրթեոլ։ Դեպքը պատահած տեղն Տարսոնի եւ Գարսախալաի վաշտերը թէեւ զենքի տակ առնուեցան, սակայն առանց անկանոն, առանց հագուստի եւ տեղացի բռլալով կարելի չեղաւ իրենց ծառայութենէն օգտուիլ։ արդէն շատերն ալ լսելով թէ իրենց դիրքերն ալ վատնդի տակ են, ձգած գացած են։

Հաճբի մէջ Հայերը անվստահութիւն ցոյց տալով՝ իրենց տունները ամրցած եւ պատուհաններն շարունակ հրապէն պարպելով՝ փոցոցները կարած են։ Ցէյքէի բէսիֆի 400 հոգինոց վաշտը թէեւ նախապէս հոն զրկուած էր, սակայն քաղաքին Գրիստոնեայ ժողովուրդը զինուորն ալ չընդունելով, զենքով պատասխաներ։ Ասոր վրայ Սիսի բէսիֆներէն 380 հոգինոց վաշտ մը ալ զրկուեցաւ, որ երեկ իրիկուն հոն պիտի հասնէր։ Այս առաւ ալ կեդրոնէն 200 հոգինոց

«ՄԱՆԶՈՒՄԷ„Ի ԹԵՐԹՕՆԸ.

ԱԳՏ-ԻԼԼ-ՀԱՄԻՏԻ ՆԵՐ-ՔԻՒՆ ԿԵՍՆԵՔԸ

Գրեց՝ Ժ. ՏՕՐԻՍ — Թրգմ. ՍՄ. ԲԻՒՐԱՏ

«Ակէ դա, պէտք է անմիջապէս սկսել գործադրել նահանդներուն վարչական, եւլեմական եւ դատական բարեկարգումները, այն տեղերը սահմանելու համար իսկապէս կանոնաւոր կացութիւն մը, որ կեդրոնական կազմակերպութեան համար որդեգրուելիք հիմերուն պատշաճի։

«Սերպիոյ ապատամբութիւնն ալ եկաւ աւելցաւ Գոնտա Հէրսէքի մէջ անցած սարի գայթած խռովութեանց վերայ։

«Նկատելով որ երկուսեք թափուածք՝ միւնոյն հարիւրեքի զաւակներուն արիւնն է, խորապէս կը ցաւինք այս վիճակին չարունակութեան, ուստի պէտք է ամենն ազգաս միջոցները ձեռք առնեք, ա՛յլգան տղբալի կացութեան վերջ մը դնելու համար։

«Մենք կը հաստատենք բարեկամ Տէրութեանց հետ կնքուած բոլոր գաշնագիրները, իսկ դուք ասոնց գործադրութիւնը պահպանելով հանդերձ, պէտք է ջանաք ուշի՛ ուշդրադրել այն Տէրութեանց հետ մեր ունեցած յարաբերութիւններու։

«Ահա՛ ասանք են հակիրճօրէն Մեր իղձերը, ասո՛նք են Մեր ջանքերը...»

Տուեալ կիրակի, 29 Շաբաթ 1293 (10 Սեպտեմբեր 1876).

Այս հանդեսուն, խոհեմ ու կրօնվի ուղերձը, որ ծայրէ ծայր դրոյցը կը կրէր պատասխանատուութեան ըմբռնումին, զոր ունենալ կը թուէր նոր ինքնակալը, լաւ ապատութիւն մը զործեց ընդհանուրին վրայ, բացի մէկ քանի յատակաս միաքերէ, որոնք յանկարծակիի եկան երբ տեսան այդ ուղերձին նուազ պատասխան ոգը, ամէն անկաշկանդ գործողութեանց հանդէպ իր Խիստ երկչոտ ակնարկութիւնները եւ այն սխալ գաղափարը, զոր Ապտիլ Համիտ կազմած կ'երեւար երկիրը վերականգնելու միջոցներուն նկատմամբ, երբ մանաւանդ կը չնչեր Շերիֆին՝ այս վազնչական, անկասելու անմարսելի օրենդրութեան պահպանումը։

Բայց այս մանրամասնութիւնները մէկդի, ինչպէս որ ըսինք, կայսերական հրովարտակը հաստատութիւն դաւ։ Քանի մը սկզբնական միաքերը բացասութիւն կազմելով, նոր Սուլթանը վստահութիւն ներշնչեց ընդհանրապէս եւ մեծամասնութեան առնչ համարուեցաւ մարդ մը, որ իր դիրքին պատասխանատուութիւնը կ'ըմբռներ, եւ իր պարտականութիւնը կատարելու ազնիւ փափաքէն վառուած, լրջորէն պիտի պարպեր իր սահմանած գժուար գործով։

Հա՞րկ է ըսել թէ՝ այս թագաւորութեան ամբողջ սեւագրութեան միջոցին կատարած բոլոր գործերը՝ կայսերական ԽԹԲԻՆ ազատ խոհեմութիւնեան սեւագան ու մերկապարանոց մէկ բանաբարումը միայն կը ներկայացնեն։

* *

Ապտիլ Համիտի առաջին քայլը գահացուցիչ էր, բայց չատ չանցաւ, անժամանակեան զարձանութիւններով, աղասներով եւ ուրիշ հաղարաւոր միջոցներով, որոնք չատ դիւրութեամբ իրեն դէմ դրդեցին միաքերը, որուն օգնեց մանաւանդ նոր Փասիշահին բնակեցն այլանդակ դիմագիծը։

Ուստի, առանց մեծ ընդդիմութեան տեղի տալով Միհատ փաշայի ձեռնումին, որ չէր գտներ տիրեցնելէ իրեն խռովումը, Ապտիլ Համիտ, Միհատ փաշան Մեծ Եպարքոս անուանելէ ետքը, 1876 սեպտեմբեր 10ին, Սահմանադրութիւնը հրատարակեց, այսպէս չքեղ մուքով մը սկսելով իր թագաւորութիւնը։

Սակայն, Ապտիլ Համիտ իսկոյն դաց թէ Սահմանադրութիւնը խաչնդատ մը էր, հարիւ թէ հրատարակած էր, խորհեցաւ ջնչել զայն։ Միւս կողմէ, կը սսկար Միհատիէն դէս մարդէ մը, որ երկու կայսրեր դահընկեց ըրած եւ կրնար երրորդ մը ալ ընելը։ Սրիւ սակ կը համարէր, եւ մութի մէջ կը պատրաստէ իր խորհրդին յաղթութեան միջոցները։ Այս պայմանաժամը վերջանալուն, Ապտիլ Համիտ ուսական ենդութիւններէն ալ քաղաքեցաւ, ամէն բան աչքը կ'առնէ, յանկարծակի ձերբակալել տալով իր Մեծ Եպարքոսը, զոր աքսորի կը դատապարտէ եւ այնուհետեւ առիթին կ'սպասէ իր դիտակը բերելուին հանելու համար։ Սարկրդարանին Նիստերը փոքրկայոյզ կ'ելլան եւ ընդհարումը բուռն է ազդին ներկայացուցիչներուն ու պատասխանատու նախարարներուն միջեւ, որոնք մինչեւ այն ատեն վարժուած են իրենց գործառնութեան համար չտալու եւ որոնք այսօր պահանջիչաս դեղերու գիմացը կը դանեն ինքզինքնին։ Ապտիլ Համիտ կը հեղէ, եւ ուշի ուշով դեղերուն ընթացքին կը հետեւի դաղանի գոհունակութեամբ մը։ Վերջին անգամ, ճարպիկ խաղ մը կը խաղայ, նախապէս մերժելով Բ. Դրան առաջարկը՝ Սարկրդարանին նստաշրջանը երկարաձգելու, եւ յետոյ, պատրաստուած արտասովոր Մեծ ժողովի մը հանդիսաւոր վիճակը։ Սահմանադրութիւնը դադրեցնելու եւ պաշտման վիճակ յայտարարելու իրաւունքը՝ իրեն պահանջելը հաստատել տալէ ետքը միայն ընդունելով Դրան առաջարկը։— Թուականն ժամանակը հաստատեան եւրեցող քրիստոնեաներուն պատահան ապատամբութիւն մը արդիւնելու դատրակով—. բայց իր բուն նպատակը դիտելի էր դիմադրութեան մը դէմ, որ ինք կը կարծեր թէ՝ կրնար առաջ դալ Սահմանադրութեան բանաբարումէն։

Դուռը կը հպատակի ու կը հրաժարի, իշխանութիւնը յանձնելով երեկ սահմանադրական, այսօր բացարձակ ինքնակալի մը ձեռքը, որ ջիչ ետքը պատմութեան մէջ նմանը չունենալու բանակալներուն ե՛ն բանաբարը պիտի դառնար։

Սահմանադրութեան փոքրամուսին կը յաջորդեն նորանոր ու անթիւ խռովութիւններ ու բանաւորական միջոցներ.— կամանելիներ կը դատապարտուին, զատական երեսփոխաններ կ'աքսորուին։ Այն ատե՛ն է որ բանաւորը, ապահովելու համար իր սիրապետութիւնը, կը քաշուի Սելլեզ, իր անհուն բերդին մէջ, ուր խնամով իր չուրջը կ'առնէ ճշմարիտ բանակ մը, որուն հաւատարմութեան վրայ կրնայ վստահ ելլալ։

Այսպէս, Ապտիլ Համիտ, կացութեան բարձրակ տերը դարձած, ա՛լ աւելի հեռուները չի՛ մղեր իր յաղթութիւնը։ Կը ջանայ միայն ծածկել այս առաջին յաջողութեան կարեւորութիւնը, եւ կը մաքառի անժամանակութեան դէմ, որ յարաձուն հանմասաութիւններով կը ցցուի իրեն դէմ, ասուեւութեամբ պատրաստին եղերական վախճանովը։

Ա՛յս վայրկենէն իրական թէ երեւակայական իր թշնամիներուն հակադրութիւնը կը սկսի համադրուիլ իր ուշադրութիւնը։

(Շարունակելի)

Գոլաշ (Սիս), 3 Ապրիլ.

Աստանայի եւ Համիտիէի մէջ Հայոց եւ Իսլամներուն միջեւ տեղի ունեցած դէպքը երբ լսեցին Գարս գաւառակին իսլամ ժողովուրդը եւ չրջակայքի Զեյքքեղ, Զեյէն եւ այլ թափառական աշիրեթները, յուզուեցան եւ ուզեցին յարձակիլ Գարս բնակող Հայոց վրայ։ Այս որ լսեցին, քրիստոնեաները զինուած եւ հաւաքաբար՝ դիրք բռներին Հայոց թաղին եւ եկեղեցիներուն մէջ։ Իսլամներն ալ ասոր վրայ ա՛լ աւելի յուզուելով՝ երեկ հաւաքուեցան Սիսի չրջակայքը։ Կարելի եղածին չափ փութով, կրօնաւորները եւ ծերերը յորդորեր կարդացին, որպէս զորք ասիեան մը մեղմացաւ։ Հասեղի բէսիֆ զորքերը անմիջապէս հաւաքուեցան 25 հոգի, որոնց դեր-հազարապետ Էմին էֆ.ի հրամատարութեամբ երեկ գիշեր Գարս զրկուեցան։ Սակայն Գարսի մէջ քրիստոնեաները իրենց դիրքերն ելած չըլլալով, եւ քաղաքին շուրջ հաւաքուած բազմաթիւ ժողովուրդն ալ խրատ մտիկ չընելու վիճակի մը հասած ըլլալով, եւ միւս կողմէ զինուորներն ալ անկարող ըլլալով երկու կողմը արդիլելու, այժմ սկսած են զենք պարզել։ Երկու կողմէն վիրաւորներ կան եւ սեղ սեղ ալ հրդեհ ծագած է, ինչպէս կը տեսնուի հոնկէ։ Սարը վրայ մը ձեռքը գտնուած զինուորական ուժն ալ հիմա դարձեալ զրկեցինք։ Միայն թէ, դրոյց կայ թէ, այս պատճառաւ, Սիսէն քանի մը ժամ հեռու գտնուող կարդ մը ազարակ-գիւղերը կոխուած, հրդեհուած եւ կենդանիներն ու իրեղէնները յափշտակուած ու թալանուած են։ Այս լուրը հոն բերելն կարծիքին վրայ դէշ ազդելուն պէտք չէ մոռնալ որ, այսպէսի իսլամներուն եւ քրիստոնեաներուն միջեւ ցաւալի դէպք մը կրնայ պատահիլ։ Թէեւ ամէն ջանք ի՛ըլլայ որպէս զի զորքը ամէն կողմ չընարձակուի, սակայն սարբարձակ արդիլումը ամէն պարագայի մէջ ուժէն կախում ունի, մինչ մեր ձեռքը քանի մը ժամաարտ միայն կայ, եւ այս պահուս բէսիֆները հաւաքելու համար ժամանակութիւն կը կրնայ։ Դեպքին ծագման վարիկանէն մեր ուղած զինուորներն Նիզամիէի չորս վաշտ հասան։ Անկեց 850 հոգիէ բաղկացած երեք վաշտը հոս վար գրուելով՝ 490 հոգինոց մէկ վաշտն ալ Իսկենտերունի ճամբով զրկուեցաւ Տէօրթեոլ։ Դեպքը պատահած տեղն Տարսոնի եւ Գարսախալաի վաշտերը թէեւ զենքի տակ առնուեցան, սակայն առանց անկանոն, առանց հագուստի եւ տեղացի բռլալով կարելի չեղաւ իրենց ծառայութենէն օգտուիլ։ արդէն շատերն ալ լսելով թէ իրենց դիրքերն ալ վատնդի տակ են, ձգած գացած են։

Հաճբի մէջ Հայերը անվստահութիւն ցոյց տալով՝ իրենց տունները ամրցած եւ պատուհաններն շարունակ հրապէն պարպելով՝ փոցոցները կարած են։ Ցէյքէի բէսիֆի 400 հոգինոց վաշտը թէեւ նախապէս հոն զրկուած էր, սակայն քաղաքին Գրիստոնեայ ժողովուրդը զինուորն ալ չընդունելով, զենքով պատասխաներ։ Ասոր վրայ Սիսի բէսիֆներէն 380 հոգինոց վաշտ մը ալ զրկուեցաւ, որ երեկ իրիկուն հոն պիտի հասնէր։ Այս առաւ ալ կեդրոնէն 200 հոգինոց

դալ Սահմանադրութեան բանաբարումէն։

Դուռը կը հպատակի ու կը հրաժարի, իշխանութիւնը յանձնելով երեկ սահմանադրական, այսօր բացարձակ ինքնակալի մը ձեռքը, որ ջիչ ետքը պատմութեան մէջ նմանը չունենալու բանակալներուն ե՛ն բանաբարը պիտի դառնար։

Սահմանադրութեան փոքրամուսին կը յաջորդեն նորանոր ու անթիւ խռովութիւններ ու բանաւորական միջոցներ.— կամանելիներ կը դատապարտուին, զատական երեսփոխաններ կ'աքսորուին։ Այն ատե՛ն է որ բանաւորը, ապահովելու համար իր սիրապետութիւնը, կը քաշուի Սելլեզ, իր անհուն բերդին մէջ, ուր խնամով իր չուրջը կ'առնէ ճշմարիտ բանակ մը, որուն հաւատարմութեան վրայ կրնայ վստահ ելլալ։

Այսպէս, Ապտիլ Համիտ, կացութեան բարձրակ տերը դարձած, ա՛լ աւելի հեռուները չի՛ մղեր իր յաղթութիւնը։ Կը ջանայ միայն ծածկել այս առաջին յաջողութեան կարեւորութիւնը, եւ կը մաքառի անժամանակութեան դէմ, որ յարաձուն հանմասաութիւններով կը ցցուի իրեն դէմ, ասուեւութեամբ պատրաստին եղերական վախճանովը։

Ա՛յս վայրկենէն իրական թէ երեւակայական իր թշնամիներուն հակադրութիւնը կը սկսի համադրուիլ իր ուշադրութիւնը։

(Շարունակելի)

Նիզամիէի երիտ. գումարական զրկուեցաւ Քօզանու Քանի մը օր առաջ թեւ յոյզերէ մարմին մը ալ զրկուած էր հոն, սակայն անոնք ալ կրկին դիմաւորուած էին։ Հիմա, այս ժամուս Քօզանի կառավարիչը կը հեռագրէ թէ նոր զօրքերը առաւոտն կանուխ քալած են Հաճընի լեռներուն վրայ, բռնած են սիրոյ դիրքերը, ցրուած են շուրջը պաշարող ժողովուրդը՝ սպառնալով որ հակառակ պարագային կրակի պիտի բանան (Հաճընի) ժողովուրդն պահովագիներ տալով պահանջեցին որ գնայս ելլեն. ասոր վրայ թեւ երկու գնդակ արձակուեցաւ, սակայն կարեւորութիւն չտալով Հաճընի մարդերը, անդորրութիւնը վերահաստատուեցաւ եւ ժողովուրդն կողմէ չնորհակալութեան հեռագիրներ կը հասնին։

Ճեպելը Պէրեջէքի Տէօրթ-նոլ անուն տեղը Հայոց եկեղեցի ունենալը այնտեղի խուճապին չարաշնչման պատճառ կ'ելլայ թեւ, սակայն, առ այժմ չփոթութեան տեղի եւ կարելիութիւն չտրուիր։ Այժմ այդ տեղի կառավարիչը հեռագրած է թէ անհրաժեշտ կերպով ուժեղ է հոն զրկել վաշտ մը զինուոր եւս եւ երկու թնդանօթ. այս մասին դրուեցաւ զինուորական հրամատարութեան։

Մէրսինի եւ Տարսոնի բեռիթի վաշտ առ այժմ թեւ իրենց տեղերն մէջ դեռեւ տակ են, բայց առանցք օգտուիլ կարելի չէլլալով, տրձակուելով անոնց տեղը պիտի զրուին ուրիշ տեղերէ գալիք զինուորներ։ Մէլեքքէն եկած 400 զինուորը Տարսոն զրկուեցաւ։ Այսօր Էրզրումի (Գուրնիա) գնացքէն 105 հոգի Առանց, իսկ Անտաւրի գնացքէն ալ 600 հոգի Մէրսին ժամանեցին։ Այս զօրքերը Քարսի, Խասայի, Օսմանիէի եւ Գալչէի կողմերը պիտի զրկուին՝ կարգապահութիւնը կատարելագոյն ամրապնդելու եւ չիթիւթիւնը հանդարտեցնելու համար։ Նոր հանելիք զօրքերն ալ ամէն կողմ պիտի ցրուին։ Զինուորական իշխանութեան հետ ձեռք ձեռքի՝ դիւղը ցորեկ կ'աշխատինք խաղաղութիւնը տեւական ընելու համար։

Ասանայի կուսակալ ՁԷՎՈՏ

×

Ամէն եռաքի եկած հեռագիրները ծանօթ են ընթերցողներուն, քանի որ առնոնք մինչեւ այսօր կը շարունակեն կրկնել թէ անդորրութիւնը կատարեալ է, առանց խօսելու տեղի ունեցած անհաւոր կոտորածներուն եւ մինչեւ անձնօթ դիւղերու խորը փճացուած ու թալանուած Հայութեան քանակին մասին։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՓՈՔՐ ԱՍԻՈՅ ՄԷՋ

Առանայի եւ շրջակայքին մէջ կատարուած չարժումը բեռքսիոնին վերջին ղգաձութիւնը եղաւ Մահալու, անքաւ ապիսի վախճանը կանխող հոգեվարքն էր։ Ինչպէս ամէն կարգի ու հատարման հասատութիւններու համար, այս վախճանն ալ բնականաբար ուժգին ցնցումով մը տեղի ունեցաւ եւ իրական չարիք մը պատճառեց երկրին։ Բայց կանխաւ դատապարտուած էր այն, եւ հին յեժիմին վերադարձին սպառողները սահմանադրական բեժիմին ամրապնդման աշխատած եղան վերջ է վերջոյ։

Ադրատութեան փառաշէղ զօրքերը հասան հասկցնելու համար այդ մարդոց թէ ամէն բանէ վեր Հայրենիքին նուիրական շահը կայ։ Կ. Պոլսոյ մէջ հաստատուած բեռքսիոնը օրինակ ծառայեց դաւաճաններ։ Զանազան գաւառներու, ուր բեռքսիոնը կրնար տեսակի գոյութիւն ունենալ, ներսերէն ներքին գործոց նախարարութեան հասած հեռագիրները ցոյց կուտան արդէն թէ անդարմանելի կերպով կորսուած կ'ըլլայ ինքզինքը։ Ուստի անդորրութիւնը կ'ըսիսի վերադառնալ ա՛յս քաղաքներուն մէջ, որոնք քանի մը օր առաջ արիւնուչտ անիշխանութեան մը մատնուած էին։ Բ. Դուռ եկած հեռագիր մը նպաստաւոր գոյնով կը նկարէ կացութիւնը Խարբերդի մէջ, ուր վերջին օրերուն ծանր երկիւղներ կային։ Նոյնը Տիարպէքիրի մէջ, ուր կառավարչին եւ զինուորական հրամատարին հրաժարեցումը անսիրելի արդիւնք մը ունեցաւ։

Կրնանք հաւատալ թէ առնոնք բեռքսիոնի վերջին ղգաձութիւններն են։

Սիրտ գլուխը անհանգիստ կ'ըլլայ, մարմինն ճնցեալ մասը չի կրնար վերապրիլ։ Ուստի կարելի է պնդել թէ Ապրիլ Հայիսի կոտորածէն վերջ, այլեւս բեռքսիոն կարելի չէ։ (Լա Թիւրքի)

Ծ. ԽՐԲ. ՄԱՆԶՈՒՄԷԻ.— «Լա Թիւրքիի այս հատուածը արտատպենք լուսն՝ նպատակաւ թէ բոլոր Թերթերը առ հատարակ Առանայի եւ Կիլիկիոյ ազատաբար ուղղակի բեռքսիոնին կը վերագրեն ամանզումէի երեկի Թիւով ալ արտատպենք «Տէյլի Թելեկրաֆի» Կ. Պոլսոյ Թղթակցին Էնվէր պէյի հետ ունեցած տեսակցութիւնը, որուն մէջ Ազատութեան հերոսը բացարձակապէս Բեռքսիոնին կը վերագրէ Առանայի ջարդը։ Ազատարար բանակին բոլոր սպաները սկիզբէն ի վեր արդէն տարբեր գաղափար յայտնած չէին այս տեսակ առթիւ։ Միմիայն կառավարական օրգան Աիլ պէյն էր որ Խարբերդանին մէջ յանդգնեցաւ Հայոց վերագրել, առանց բնաւ բեռքսիոնի եւ բեռքսիոնէրներու կողմէ եղած գրգռումի մը, նպատակաւոր գրգռումի մը խօսքը ընելու, եւ առանց նոյն իսկ իրեւ պաշտօնական մարդ՝ պաշտօնական բառերով ցուցակութեան եւ հակառակութեան բառ մը ուղղելու Կիլիկիոյ ազատեալ ժողովուրդին, Հայ թէ Իսլամ, յոյն թէ եւրոպացի։ Այսչափ քաղաքավարութիւն մը չտա պիտի չտեսնէինք դոնէ Աիլ պէյի համար։ Ազատութեան Բանակին յայտարարութիւնն վերջ իրաւ է թէ բրնալ կարեւորութիւն չունի Միւթէշարին բացատրութիւնը, որ առ առաւելն Խարբերդանին քանի մը անդամներուն «բէյիթը միայն տեղը բերելու ծառայեց, եւ նոր ազատագրի մը ալ տեսաւ ա՛յն ատենն՝ որ տակաւին կը շարժի այդ ժողովին անդամներուն մէկ մասին մէջ։ Վրատահ ենք թէ նորընծաներ ներքին գործոց նախարար Ֆէրիտ փաշա իր պաշտօնաթերթն վերաբերեալ բոլոր գործերուն պատասխանատուութիւնը ինք ուղղակի կը ստանձնէ։ Շատ բան կը սպասի իր փոքրաւոր կարգադրութիւնէն եւ ազատական օրէնքն Գոնիայի մէջ Բանակութեան Դեւրի օրով իր պաշտօնավարութիւնը օրինաւորութիւն մը եղած է այդ ընդարձակ նահանգին, ուր արդարութեան եւ ուղղամտութեան ձայնին միայն անսալով, առանց Սելիմովի անիծեալ օրէնքն գործած բոլոր ոչնչանգի հրամանները, եւ ա՛յնքան անկողմնակալութեամբ կատարեց որ իր մեկուսին ժամանակ լացոց նահանգին բոլոր ժողովուրդը։ Փոքր Ասիոյ ներքին կացութեան միջոցին Ֆէրիտ փաշայէն աւելի կորովի եւ փորձ պիտակոն մարդ մը կարելի չէ գտնել եւ յանձնարարել։ Իր նախաձեռնութիւնը կրնայ անդորրութիւնը վերահաստատել, եւ վրատահ ենք որ Առանայի եւ Կիլիկիոյ ջարդին պատասխանատուները պատժելու անհրաժեշտ հարկին ասլեւ։ Ֆէրիտ փաշայի հեղինակաւոր ձայնը նոյնքան ուժգին պիտի գոչէ՝ օրքան Ազատութեան Բանակին ազնիւ հրամանատարներուն պահանջումը արդարութիւնը գտնելու համար։ Եթէ ներքին գործոց նախարարը ասկէց առաջ Ֆէրիտ փաշա ըլլար, Մուսթէշար Ասիլ պէյ, կամ ուրիշ ո՞ւ եւ է մէկը պիտի չհամարձակէր նա՛յն անտարբեր ու անհոգ սեռով յայտարարութիւնը ընել Ազատին ներկայացուցիչներուն բեմին վրայէն։ Ո՛չ միայն մեր կողմէն է այս վստահութիւնը Ֆէրիտ փաշայի մասին, այլ ընդհանուրին ալ կարծիքն է, եւ հակառակ կողմէն ի՛նչ որ ալ ըսուի, տեսակ մը ընդդիմ, տեսակ մը դիտակցութիւն կը մղէ մեզ անպայման վստահութեան անձնասուր ըլլալ Ֆէրիտ փաշայի նկատմամբ սա՝ վերապահութեամբ միայն որ նախարարը տասնին օրէն իսկ իր շուրջը թեւանոց Մուսթէշարի կամ ուրիշ երկրորդական պաշտօնեաներու տ՛ միայն ակնոյ չկիսէ, այլ անձամբ ի՛նք կարգադրէ ամէն գործ, ինչ ուզէ, ի՛նք հեռագրէ, ի՛նք խօսի վերջապէս անձամբ, գրով, կամ հեռագրով։ Ֆէրիտ փաշայի սեփական ներդնումը կը բաւէ միայն անդորրութեան համար։

«Սամանդրական» վարչութեան սիրդէն ի վեր ո՛չ մէկ ներքին գործոց նախարար վստահութիւն ներշնչեց մեզի, որքան այսօր կը ներշնչէ Ֆէրիտ փաշան։ Իրո՛ւ արդիւնքը պահէր այս վստահութիւնը։

ՆՈՐ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մայիս 1ին (Ն.Տ.) Սոֆիայի բոլոր դեսպաններըՖէրտինանդ Զարին մօտ հաւաքուելով, իրենց երդիգանը՝ հրկիզեն դեսպան ՑաւօրօՒա Թագաւորին դառնալով հետեւեալ բանախօսութիւնը ըրաւ.—

«Տէ՛ր Արքայ, օտար Տէրութիւնց ներկայացուցիչները կը փութան իրենց յարգանքը եւ սրտագին մաղթանքները մատուցանել Ձեր Վեհափառութեան, ա՛յն բարեբաստի դէպքին առթիւ, որ տրտնջալոր յաղթութեամբ մը կը պսակէ Գուլկարիոյ բաղանքները։ Խնդագաւ ուրախութեան զգացմամբ իրագործումը բաղանքին ա՛յն ազգին՝ որուն յատաջեմ զարգացման հասակիր հեռաքարութեամբ կը հեռանինք, զարգացում մը՝ որուն Ձեր Վեհափառութիւնը նուիրուած է ա՛յնքան յաջողութեամբ։ Գաշանակիցներ եւ ես, այս պատահական դէպքին առեն մեր կառավարութիւններուն ներկայացուցիչը ըլլալու պատուն համար երջանիկ, Ձեր Վեհափառութեան, Վեհափառ Թագուհիին եւ եւ Ձեր օգտակար ընտանիքին առաջութեան եւ արեւշատութեան, ինչպէս նաեւ Գուլկար վեհափառական տան եւ Թագաւորութեան բարօրութեան համար անկեղծ մաղթանքներ ի՛նարայատնք։»

Թագաւորը պատասխանեց.

«Խորապէս զգածուած եմ ա՛յն բարեկամական շնորհաւորութիւններէն, զորս ի՛նարայատեք ա՛յն դէպքին առթիւ, որ վերջապէս նուիրագործեց Գուլկարիոյ քաղաքական նոր գարգացումը։ Երկար առնէ ի վեր կը հեռանք հայրենիքիս ձգտումներուն, որոնց ալեսատեցայ տալ խազագ եւ ճշդրիտ ուղղութիւնը, որպէս զի քաղաքակրթութեան եւ յառաջդիմութեան ճամբէն քալէ։ Հեռաւոր չեմ տարակուսիր ա՛յն համակրութիւններուն վրայ, զորս այսօր կը յայտնէք անոնց պատճառն պսակուրման համար, որ, իմ ժողովուրդս իր օրինաւոր դիրքը ժամանակուելով հանդերձ, պիտի կարողանի զայն այսուհետեւ աւելի ընդարձակ չափով եւ ուելի արդիւնաւորապէս նուիրուելու իր զարգացման աշխատութեան։ Ձեր ներկայութիւնը հանդիսաւոր ապացոյց մը է այս համակրութեանց եւ ճշմարիտ գոհունակութիւն կ'ընծայէ ինծի։ Կը խնդրեմ որ ձեր կառավարութիւններու հաղորդէք իմ անկեղծ շնորհակալութիւնս, եւ կը փութամ ի վերջոյ շնորհակալ ըլլալ ձեզի իմ անձիս, Թագուհիին, իմ աթոռակալն ցեղիս եւ Թագաւորութեան բարօրութեան մասին ձեր մաղթանքներուն համար։»

Այս արարողութենէն վերջ չգիտ հաղորդագրի մը տրուեցաւ, եւ ճաշի միջոցին Ֆէրտինանտ Թագաւոր հետեւեալ բաժանմունքը տրատանեց.—

«Անկեղծ գոհունակութիւն մը ունի ինծի համար սեղանիս շուրջ հաւաքել ձեզ, Տեսուրք իմ, եւ ձեր ներկայութեան այն վկայանները ընել։ Ազատութեան Բանակին պատմութեան մէջ դարձեալ ոսկեղանեալ ծանոյց Սուլթան Մէհմէտ Ե.ի գահակալութիւնը զոր ապրիլ երիտասարդները յատկապես ծանուցիս։ Նաեւ կարգացուցաւ Բաղաց. Ժողովի կողմէ պատրաստուած Առանայի դէպքին վերաբերեալ յիշատակագիր մը 14 յօդուածէ բաղկացած որ թեւանգեմ վրճռաբանութիւններէ եռաք ընդունուցաւ և ըստ փոյթ պիտի մատուցուի պատկանեալ պաշտօնէութեան։

** Առանայի արկածալներուն համար կառավարութեան կողմէ որոշուած 30,000 ոսկին առնի օր զրկուեցաւ։

** Երկրագործական գրամատնին ալ 15,000 ոսկի զրկեց Առանայի ազատեալ երկրագործներուն, որ հեռեւեալ կերպով պիտի բաժնուի։ Գրաւ դնելիք որ եւ է հող չունեցող երկրագործներուն 5ական ոսկի, իսկ հող ունեցողներուն մինչեւ 50ական ոսկի։

** «Բարեւ Տ'Օրիան» նկարագրելով Կիլիկիոյ չարչարը ականատեսի մը կողմէ պատմուած, հեռեւեալ ուշագրաւ տողերը կ'աւելցնէ.—

«Մարտանուեր հասած են, բայց, ինչպէս միշտ, հարուածը ուշացնելէ ետք, պաշտպանելու համար... օտարները։ Ամերիկեան նաւերու ալ կ'սպասուի, որ բոլորովին ատերի մեր մեքենարական հասատութիւններ մեսուած են։ Դերման թերթերու խօսքին նայելով, Առանայի ծովեզերքը կը դասուին անգլերման, ֆրանսական եւ իտալական մարտանաւերէ։ Եւ 10000 նաւատներով։ Անգամ մարդ այսչափ զօրք բանական պիտի ըլլայ կարգապահութիւն դնելու այդ երկրին մէջ, բայց տարկա չպիտի կրնայ վերադարձնել այնչափ զոհերուն կեանքը։ Երբ երկրաշարժ մը աւերէ Սիցիլիան եւ Գալաբրիան, ամբողջ Եւրոպան կը յուզուի բնութեան կոյր այժերուն պատճառած այս ազէներէն։ Հիմա ի՞նչ կ'ընէ Եւրոպա, երբ խնդիրը կը դառնայ մարդկային սանձարակ կիրքերու զոհերուն շուրջ։

** Նոյն ականատեսը կը պատմէ թէ Թուրքերը Հայ ամբոխի մը դատելու համար երբ կառավարութեան անկարողութիւնը տեսան, սկսան տուները յարձակիլ եւ բռնութիւններ ի գործ դնել, իբրեւ թէ ամբոխին դատելու համար։ Նոյն իսկ պահանջելն կուսակալն ալ զայնը կարէ։ սակայն անոր մերժումին վրայ իրենք իսկ դրսի սկսան եւ հէգ անձերը սկսան սպանել դրեթէ կուսակալին աչքին տակ, որ քաջութիւնը չունենալ այս գոհերը պաշտպանելու եւ խուժանին վայրագութիւնները բեկանելու։ Կուսակալին այս ժամանակ անկարգութեան վրայ էր որ յարձակողները թալանի ու հրդեհի սկսան։

** «Սիթամպուլ»ի՝ըսէ թէ Առանայի կատարածներուն մասին երկար եւ մանրամասն թղթակցութիւններ ընդունած է զորս սակայն չտպեր այս պահուս հրատարակել, նկատելով որ նոր կառավարութիւնը բարեացակամութեան ապացոյցներ կուտայ եղած չարիքը գարմանելու մասին։ «Սիթամպուլի» թղթակիցներէն մէկը սպանուած է։ Բայց իր ուրիշ մէկ թղթակիցը, Այրի սիրին Քարջիին Ֆիրէթ դրկած է թղթակցութիւններ, զորս չի կրնար պարբերաբար, իր կարգին նպաստելու համար յուզուած մարդերու հանդարտեցման։ Ցառաջիկայն, կ'ըսէ, երբ վիճակը քիչ մը ամրացուած ըլլայ, այդ ազնիւ օրերուն ճշդրիտ պատմութիւնը պիտի ընէ։ Առ այժմ անդորրութիւնը հաստատուած է, Առանայի մէջ այլեւ չէնքերուն վերջին է կաթոլիկ քարերու չէնքը։

** Դարձեալ «Սիթամպուլ»ի՝ թղթակիցը կը դրէ թէ Ապրիլ 25ի առաւն Ֆրանս. «Ինիէր» շոգենաւը նաւ 80 քրիստոնեաներ առած է իր մէջ, որոնց դլուխը կը գտնուի եղեր Տ. Գէորգ Աբաքեան։ Այս վերջինը մեր նաւակի մը մէջ կը գտնուէր կատարեալ անձնութեան մը ենթարկուած։ Աւելի անդին շոգենաւ առած է 86 ուրիշ փախստականներ, Գէորգ Աբաքի կաթոլիկ երէցին գլխաւորութեամբ։ Շոգենաւը ընդամենը 2211 փախստականներ առաւ։ որոնք Լաղդէյեն տարուած են եւ պաշտպանութեան տակ դրուած Ֆրանս. հիւպատոսարանին եւ կառավարչին։ Ֆրանս. «Ժիւլ Ֆէրրի» յանձնաւոր ալ 1250 փախստական առած է։ Անդլ. Թրիօսֆ. տարատանաւն նաւատրը կը դրէ թէ Որոնդէս գեղ դեկի ծով կը քշէ շատ մը Հայերու դիակներ։

** Բերայի ազգատարանը 20 ոսկի զրկեց Առանայ։

Ի ՆՊԱՍՏ Առանայի ազատեալց Առաքաբերեն Խաչիկ էֆ. Թարգմանեան 540 ու Ոսմ Ա. Ս. 20 դ.ուշ զրկած են Խարտերեանու կը խնդրուի ընկալարով մը տարանը։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԷՋ

Ո՞Վ Է ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ

«Օսմանիէյէ Լայոսի Հալեպի Թղթակիցը մայիս 2 (Ն.Տ.) հեռեւեալը կը դրէ.

Թուրքերներուն եւ Զէրքէզներուն կողմէ Առանայի Հայ քրիստոնեաներուն ջարդը արագ արագ տարածուեցաւ ամէն կողմէ։ Հիւսիսային Սիրիոյ, Անտիոքի մէջ (Անթաքիա) ա՛յ միայն Հայ ժողովուրդին դէմ ջարդուած է, ինչպէս ասկեց առաջ դրեցի, այլ նաեւ դրեթէ բոլորովին փճացած է այդ տարբեր Բեռաքիները բացարձակապէս ի՛ օգնէին մարդասպաններուն եւ Թալանողներուն, որոնք իրենց սարափը հնչակարդիչին աւերներ կը տարածէին այս Վիլայէթին ուրիշ դիւղերուն վրայ, զոր դեռեւ հաւատացուցին Ահ, անմոռանալի կերպով ջարհուելի օրեր եղան։ Ջարդի ծրագրին մէջ Հալեպն ալ կար։ Բայց հոս տեղի ժէօն Թուրք պաշտօնեան շնորհիւ այս ջարդը ջարդեն քնաչուեցաւ, եւ ժողովուրդը կրկնակի ահաւորապէս ազատուցաւ վերջապէս։ Եթէ Կոլոյ մէջ վեհապետական փոխարինութիւնը չուտ չտուներ, Հալեպ ալ պիտի զրսուէր։ Առանայի մէջ անցած դարձածներուն վրայ ասկեց հիսա գժուար է դատաստան ընել, բայց գալով Հալեպի վիլայէթին ջարդերուն, ասոնց մեծ պատասխանատու կրնանք ըսել թէ Հայերը զրգռեցին։ Ստոյգ է թէ Թուրք խուժանը ոգեւորեցաւ։ Ստոյգ է թէ Թուրք բանակը ոգեւորեցաւ։ Ստոյգ է թէ Թուրք ոստիկանները

ԱԶԴԱԿ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՇԱՀԱԹԱԹԵՐԹ

«ԱԶԴԱԿ» շաբաթաթերթի 19ող թիւը հրապարակ կ'ելլէ այսօր սա՝ բովանդակութեամբ.—

Խրատական՝ ՇԱՀԱՐԵ ՄԻՍԱԿԵԱՆ.— Նոր կացութիւնը՝ Զ. ԵՊՍՅԵԱՆ. — Կարմիր դրօշակը՝ Ռ. ՍԵՒԱԿ.— Դանիական գրականութիւն, ձշմարտութեան ուխտագնացութիւնը՝ ԷՐԻԿ ԳԷՕԲ.— Գանակները արեան են՝ ԷՃՏԷՂԱՐ (Ռ. ԶԱՐԱՐԵԱՆ).— Միջոց եւ Դեղարուեստ՝ ԿՈՅՈՂ. — Բանաւորական շարժումը (Ապագան մեր է...) ընկերվարական այբբ Գերմանիայում ԱՍԼ. ՇԻՐԱԶՈՒՆԻ.—Արեւուն տակ՝ ԶԻԹՈՒԿԻ.— Ցուշահար։

ՀԱՑ-ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ԲԵՄ

Վաղը պիտի քարոզեն.—

Բերայի Ս. Երրորդութեան եկեղեցիին մէջ ժամը 2.45ին Վեր. Ա. Գ. Շմաւոնեան։

Սկիւտարի մասուսին մէջ ժամը 3ին Բրօֆ. Ե. Հ. Ճէճիզեան.

Կէօրէկ Փաշայի Ամերիկեան վարժարանին մէջ (Լանկայի եկեղեցիի պաշտամունք) ժամը 2.45ին Վեր. Դ. Տէմիրճեան։

Պայլ-Հասուսի մասուսին մէջ ժամը 3.15ին Վեր. Մ. Դնանեան։

Խաչիւղի մասուսին մէջ ժամը 8ին Վեր. Ս. Ե. Զարիկեան։

*** Նբեռ. Ֆրնոս. ընկերակցութեան ազօթաժողով.

Սկիւտարի մասուսին մէջ ժամը 8ին։

Գայպէլ-հասուսի մասուսին մէջ ժամը 8ին։

ՆԵՐՔԻՆ

ՆԻԱՋԻ ՊԷՅԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Աղասութեան հերոս Նիազի պէյ երբէք թերթիս արձանագրել հեռ իր տեսակցութեան միջոցին յայտարարեց թէ Ամանալի ըմբոստ պատասխանատուները խոսիւ պիտի պատժուին, եւ թէ երբեք երկիւղ չէ կայ որ անկարգութիւնները ուրիշ տեղեր տարածուին, որովհետեւ ձեռք առնուած միջոցները խիստ ազդու եւ արուած հրահանգները խիստ պարտադրիչ են։ Այսուհետեւ կ'ըսպասուի որ մասուլը իր բարերար ազդեցութիւնը գործէ երկրին մէջ կատարեալ ազատութեան, գործնելով զայն երկրին ընտրեսական եւ բարոյական զարգացման ի նպաստ, երկրագործութեան եւ ճարտարարուեստի պէտքերը չեչեւելով եւ ժողովուրդին միաքը յորդորելով հանդարտութեան եւ եղբայրակցութեան հայրենիքին ամէն կողմերը։ Անգամ մը որ ներքին բարեկարգութիւնը վերանասուի, եւ միաքերը հանդարտին, Թուրքիոյ բարօրութեան համար զեղեցիկ պատեհութիւններ պիտի ներկայանան։ Նոր Սուլթանին —յարեց Նիազի պէյ— բարի եւ մարդասէր վեհապետ մըն է, ժողովրդային իրաւունքներուն նախանձախնդիր, եւ միմիայն երկրին զարգացման եւ ազատ օրէնսդրութեանց ցանկացող։

Հաւիաբ վրայ դառնալով խօսքը, Նիազի պէյ յայտարարեց թէ ան թ՚զ ազի մնայ որպեսզի իր աչքովը տեսնէ իր կործանած Թուրքիոյ վերականգնումը, ինք կ'ուզէ որ ան ապրի իր ապականած հայրենիքին մեծութիւնը տեսնելու եւ ամօթանք ըլլալու համար։ Ասկէց ուրիշ մեծ պատիւ չի կրնար ըլլալ այդ երեսկործան մարդուն համար։ Ա՛ւ այժմ կը կարծուի թէ Հաւիաբին հարստութիւնը 25 միլիոն ոսկի է, որ ամբողջովին Ազգին կը վերաբերի։ Եթէ 50 միլիոն ըլլայ, ա՛լ ուրիշ լաւ, որովհետեւ այդ դուարը պիտի գործածուի երկրին հանրօգուտ հաստատութիւններու համար, ասնով գործարաններ պիտի շինուին, երկաթուղիներ պիտի ձեռնարկուին, տարեցի աշխատութիւն հայթայթուի անգործներուն, թափառաշրջիկներուն թիւը նուազի, եւ պարտ պարանով աշքերնին գէշութեան եղող մարդոց թիւը պակսի։

Նիազի պէյ յիսոյ խօսեցաւ Եղլաբի վրայ. ա՛նքան ընդարձակ է որ, ըստ, մէկ օրուան մէջ անգամ կարելի չէ անոր շրջանը ընել։ Հարեւը մանաւանդ ա՛նքան հիանալի է որ արդարեւ կ'արժէ հինգ տսկի մուտք յատկացնել։ Օսմանները պիտի փութան, եւ այնուհետեւ կարելի է ապանել դիր՝ հասարակ ժողովուրդին ալ հետաքրքրութիւնը գոհացնելու համար։ Երբեք տեւէ երկրի մէջ ա՛ն ատեանն չապրեցաւ թէ ան Ա՛ռ Եղեռնի ատեանին նման մեծ հետաքրքրութիւն գրգռեցաւ։ Ամէն ոք իրաւունք ունի ասոնց հետեւիլ

ՅՈՒՅԱԿ ՀԱՆԴԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏԻՒ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅ

	ֆր. սն.
Իպրահիմ Գ. Հասբարձեան	50
Եղիսաբէթ Զաքարեան	2
Թագուհի Փափազեան	2
Իսկուհի Գալէնեէրեան	2
Թագէոս Մարիկեան	5
Մարգրիտ Շառեան	1
Ոսկի Գրիգորեան	1
Նօթաը Տաւ որ Սիոն	4
Մերանի Խաչիկեան	60
Ոմն	1
Սաթենիկ Կարապետեան	2
Մարգուհի Յակոբեան	50
Բերուզ Օշականեան	2
Մաննիկ Տաւմանեան	1
Աղաւնի Կարմարեան	1
Մարիամ Թորոսեան	1
Արաէմ Էնիւրլեան	1
Լուսիա Պասմաճեան	90
Վերժին Զաւլեան	1
Արմենուհի Գոյամեան	1
Վերդիկ Գեորգեան	2
Ոմն	20
Սրբուհի Գաղանճեան	1
Անիքա Ցրանկիւլեան	2
Էլիզա Մկրտչեան	1
Թագուհի Սարքեան	20
Տիրուհի Կլաւեան	20
Աղաւնի Գարագաշեան	1
Մարիամ Գոյաճեան	2
Էլմաս Սահակեան	1
Աղաւնի Գրիգորեան	1
Արուսեակ Փիլիպոսեան	2
Սրբուհի Թէրզեան	2
Մարիամ Արապեան	1
Բերուզ Սիմոնեան	40
Էլիզա Թորոսեան	1
Էլիզաբէթ Օղանճեան	1
Տիգրանուհի Մալիքասեան	40
Բերուզ Գրիգորեան	1
» »	2
Գայիանէ Աւետեան	1
Եղիսաբէթ Մուշեղեան	2
Թագուհի Սարգիսեան	5
Ֆլորիկ Սարգիսեան	5

(Շարունակելի)

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՆ ՅՈՒԼԱՐԱՆ ՅՈԳԱՐԱԿԱՆ ՏԱՌԻՑ

Սիրբէճի, Իթիաէնսիկեար փողոց, Թրամվայ ճաւէսի Թիւ 18

Տպարանատէրերը՝ գէր հայթայթելու դժուարութենէն, գնոյն ազատութենէն, չու